

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-June 2023 yil
Ma'qullandi: 05-June 2023 yil
Nashr qilindi: 08-June 2023 yil

KEY WORDS

U ko'pincha odamlar o'zlarini ifoda etadigan va bir-birlari bilan muloqot qiladigan asosiy vosita sifatida tanilgan.

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA "MO'JIZA" TUSHUNCHASINING SEMNATIK TAHLILI

Zuxriddin Boboxonov

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8017139>

ABSTRACT

Til nafaqat voqelikni ifodalaydi, balki u qanday talqin qilinishi bilan ham farqlanadi, natijada odamlar yashaydigan turli xil millatlarda turli xil so'zlar va iboralar paydo bo'ladi. U ko'pincha odamlar o'zlarini ifoda etadigan va bir-birlari bilan muloqot qiladigan asosiy vosita sifatida tanilgan. Til madaniy ahamiyatga ega materiallarni to'plash va saqlash uchun ishlatiladi. Turli tilshunoslar tilni "obyektiv voqelik uyi" deb atagan va biz nafaqat zamonaviy millatchilik, balki qadimgi odamlarning dunyo va madaniyat haqidagi qarashlarini ham o'rganishimiz mumkin bo'lgan vositadir. Yuqoridagilarni nazarda tutgan holda mazkur maqolada o'zbek va ingliz tilida uchraydigan "Mo'jiza" lingvomadaniy birligining semnatik tahlili berildi. Tahlil davomida o'zbekcha va inglizcha badiiy matnlar va turli xil iboralardan foydalanildi.

Til nafaqat voqelikni ifodalaydi, balki u qanday talqin qilinishi bilan ham farqlanadi, natijada odamlar yashaydigan turli xil millatlarda turli xil so'zlar va iboralar paydo bo'ladi. U ko'pincha odamlar o'zlarini ifoda etadigan va bir-birlari bilan muloqot qiladigan asosiy vosita sifatida tanilgan. Til madaniy ahamiyatga ega materiallarni to'plash va saqlash uchun ishlatiladi. Turli tilshunoslar tilni "obyektiv voqelik uyi" deb atagan va biz nafaqat zamonaviy millatchilik, balki qadimgi odamlarning dunyo va madaniyat haqidagi qarashlarini ham o'rganishimiz mumkin bo'lgan vositadir. Yuqoridagilarni nazarda tutgan holda mazkur maqolada o'zbek va ingliz tilida uchraydigan "Mo'jiza" lingvomadaniy birligining semnatik tahlili berildi. Tahlil davomida o'zbekcha va inglizcha badiiy matnlar va turli xil iboralardan foydalanildi.

Semantika – tilshunoslikning til birliklari mazmuni va ushbu birliklardan tuzilgan nutqiy hosilalarni o'rganadigan bo'limi. Semantika alohida fan sifatida shakllangan, asosan, leksemaning ma'no taraqqiyoti, kengayishi, torayishi, ixtisoslashishi, uzual va okkazional ma'no, bosh va hosila ma'no, sinonimiya, antonimiya, polisemiya kabi semantik hodisalar doirasidagi masalalar tadqiqi bilan shug'ullanuvchi lingvistik soha sanaladi. Semantika yunoncha "sema" so'zidan olingan bo'lib, til birliklarining mazmun qiymatini, ma'nosini tahlil qiladi [Hojiyev, 2002].

"Semantika" terminining fanga kiritilishi va soha taraqqiyoti XIX asr oxiri – XX asr boshlariga to'g'ri kelishi haqidagi ma'lumotlar nisbiydir. Lingvistik birliklar ma'nosi Qadimgi Xitoyda eramizdan avvalgi V-III asrlarda,

Qadimgi Gretsiyada va o'rta asr Yevropa an'alarida, so'ngra esa Uyg'onish davri grammatikachilari va faylasuflari tomonidan tadqiq qilgan [Jerebilo,2006]. Lingvomadaniyat sohasida ko'plab tadqiqotchilar leksik elementlarning aqliy leksikada qanday tashkil etilganligini aniqlashga harakat qilishadi. Mental leksika - bu tilda so'zlashuvchi o'sha tilda biladigan so'zlar to'plamini tavsiflash uchun ishlatiladigan atama (Aitchison, 1987). Ushbu masala bo'yicha tadqiqotlar natijasida tilshunoslar semantik maydonlar va semantik ramkalar tushunchasiga ta'rif beradilar.

Mazkur maqolamizda o'zbek va ingliz tillarida uchraydigan "Mo'jiza" tushunchasining semantic tahlili ingliz va o'zbek prozasi hamda ikkala tilda uchraydigan ba'zi iboralar, so'z birikmalari asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, lingvomadaniy birliklarning tarjima qilinishida semantic tahlil qilishning ahamiyatiga ham urg'u berilib o'tiladi.

Adabiyotlar tahlili

XX asrning 40-yillarida so'zlarni semantik maydonlarga ajratishning yangi metodi yuzaga keldi. Bu qarash Praga maktabi tomonidan ilgari surilgan bo'lib, u differensial-semantik tahlil etish deb nomlandi. Bu metod asosida so'z leksik ma'nosi semema deb olinib, komponentlari sema deb qaraladi. Leksema sememalari umumlashtiruvchi, ya'ni arxisemaga ko'ra bir semantik maydonni tashkil qiladi. Bu semantik maydon maydonchalarga, ya'ni guruhlariga bo'linib, ular integral semasi asosida o'zaro birlashadi. Semantik maydonga kiruvchi har bir leksema sememasi differensial semasiga ko'ra boshqa semalardan ajralib turadi. Shunga ko'ra aytish mumkinki, dastlab semantik maydonlar mantiqiy-semantik jihatdan ajratilgan bo'lsa, bu metodga ko'ra lingvistik-semantik jihatdan maydonlarni tashkil qiladi. Semantikning keyingi taraqqiyotida Ch.Pirs, F.de Sossyur va Ch. Morrisning qarashlari alohida ahamiyatga ega. O'zbek tilshunosligida I. Qo'chqortoyevning so'z va uning ma'no valentligiga, Sh.Rahmatullayev, R.Yunusov, Ra'no Sayfullayevalarning leksema, semema, semalarga, R.Rasulovning holat fe'llariga, Sh.M.Iskandarovning otlardagi shaxs mikromaydoniga, N.R.Nishonovanning "hayvon" arxisemali leksemalar maydoni tahliliga, S.X.Muhamedovanning harakat fe'llari semantikasiga, H.Tojimatovning sifat semantikasiga bag'ishlangan ishlarini va boshqa olimlar tadqiqotlarini ko'rsatish mumkin. Sh. Safarov va M. Mirtojiyevlar o'zbek tili semantikasi va semasiologiyasini yangi bosqichga olib chiqdilar. Semantikaning asosiy masalasi sifatida leksik ma'no va uning taraqqiyoti bilan bog'liq hodisalarni qayd qilish lozim [Mirtojiyev, 2010]

Semantik maydonlar, Tinkham (1994) fikriga ko'ra, pedagogik maqsadlarda "semantik klaster" chizilgan va semantik ramkalar "tematik klaster" chizilgan asos bo'lgan yo'nalishlar hisoblanadi. Kittay va Lehrer (1992) semantik sohani "umumiy kontseptual sohaga tegishli so'zlar semantik sohada yaqinlik va qarama-qarshilik munosabatlari (masalan, sinonimiya, giponimiya, nomuvofiqlik, antonimiya va boshqalar) orqali tashkil etilgan" (3-bet) deb ta'riflagan. Ayrim soha nazariyotchilari leksemalar (so'zlar) sohasini bir xil sintaktik sinflar bilan chegaralashlariga qaramay, boshqalar semantik sohani ko'rib chiqishda ular nutqning turli qismlarini o'z ichiga olishi kerakligini ta'kidlaydi.

Semantik maydon kompyuter leksikografiyasi taraqqiyotida o'ziga xos o'ringa ega. Terminlar tezaurusida semantik maydon nazariyasiga asoslanish sohaga oid tushunchalarni tez va oson o'zlashtirish imkonini beradi. Masalan, tibbiy terminlar tezaurusida tushunchalar semantik maydon asosida birlashtirilgan: Illness "kasallik" semantik maydoni, dastavval, o'z ichiga sinonim tushunchalarni qamrab olgan. Illness "kasallik" tushunchasi quyidagi terminlar

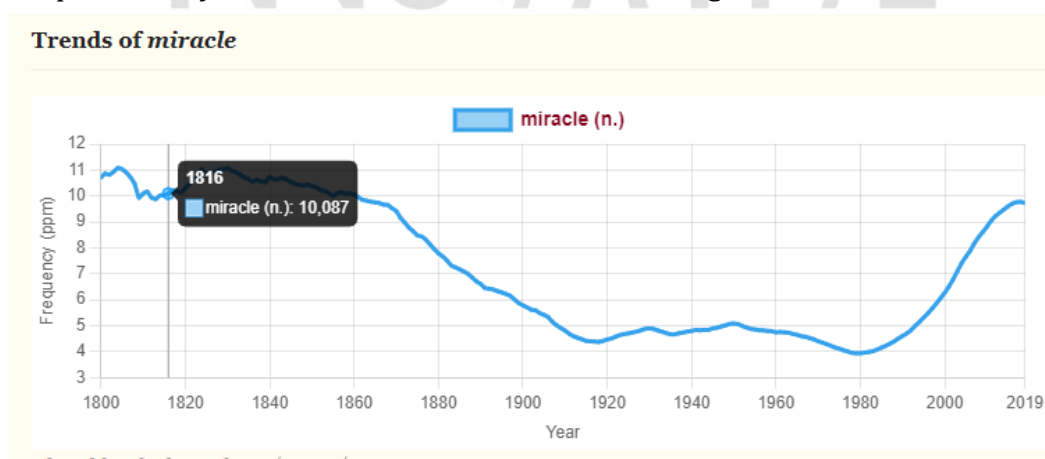
bilan tenglik munosabatiga kirishadi: affection- kasallanish, ailment- kasallik, ail- kasal bo'lmoq, betob bo'lmoq, malady-kasallik, disease- kasallik, xastalik, sickness- kasallik, trouble- qiyinchilik. Quyidagi terminlar esa "kasallik"ning natijasini ifoda etadi: complaint- shikoyat, distemper- ruhiy kasallik, sog'ligi yomonlashmoq, disorder- tartibsizlik, besaranjomlik, infirmity- zaiflik, kuchsizlik, quvvatsizlik, distemperature- harorat, fever- isitma, ill- kasal. Bu tushunchalar semantik maydonning markazida joylashadi [Suyunov, 2022].

Semantik tahlillarda quyidagi modellardan foydalanilgan: SF – semantic fields (semantik soha – SF), SA – Semantic area (semantik maydon – SM, SSP – semantic subarea (semantik submaydon –SA), SMA – semantic micro area (semantik mikromaydon – SMA). So'zni semantik maydonlarga ajratishda dastlab "tushuncha maydoni"dan kelib chiqib yondashiladi. Bu yondashuvga ko'ra, har bir so'z bir ma'lum bir "tushunchalar guruhi"ga, ya'ni semantik maydonga kiradi va hech biri oraliq holatida qolmaydi. So'z ma'nosining tarixiy taraqqiyoti o'zgarimas holda tuzilgan maydonning qayta qismlarga bo'linishi sifatida izohlanadi. Demak, so'zning semantik maydonga mansubligi sinxron xarakterga ega bo'lib, davrlar osha o'zgarishlarga uchrashi mumkin. Shuningdek, semantik maydonda so'zlar bir-biri bilan tutashmasligi qayd etiladi. So'z ma'nolarining bir-biriga tutashmasligi nisbiy tushuncha bo'lib, etimologik tahlillar turli maydonga mansub leksemalarning semantik jihatdan bog'lanishi mumkinligini ko'rsatadi. Mazkur aloqadorliklar semantik to'rlarni yuzaga keltiradi.

Tadqiqot usuli va analizi

Tadqiqotimizda component hamda badiiy proza tahlili usulidan foydalanilgan holda, berilgan matnlar va iboralar tahlil qilindi.

Ma'no yoki semantikani o'rganish so'zlar, iboralar, gaplar, gaplar va nutqni o'z ichiga olishi ma'lum bo'lgan muhim masala bor edi. Bundan tashqari, bu bir nechta so'zlardan tashkil topgan turg'un iboralarni bilishni anglatadi: ma'nodan xulosa chiqarib bo'lmaydigan ma'nolar qo'llanilmaydi. Kerolin Memanis va Deboraning ta'kidlashicha, "So'zning ma'nosi

tuzilishga bog'liq bo'lgan muntazam printsiplar bilan birlashadi, ular bo'lmagan istisno holatlardan yaqqol ko'rinadi. Bunday holatlar idiomalar deyiladi. Idiomalar - bu so'zlar ketma-ketligi o'z so'zlarining to'g'ridan-to'g'ri ma'nosidan muntazam printsiplar bo'yicha tuzilmagan qat'iy ma'noga ega bo'lgan holatlardir".

He kicked the bucket. Generally means He died

Biz bu ma'noni "tepish" ma'nosi bilan "paqir" ma'nosini odatdagidek qo'shib aniqlay olmaymiz, aksincha, "chelakni tepmoq" iborasining maxsus ma'nosini xuddi yangi so'zdek o'rganishimiz kerak.

Xuddi shunday,

- In to pull someone's leg or red hearing

We cannot just understand the meaning combining "pull with leg", or "red with hearing".

These are some examples of English idioms will be discussed as follows:

- All right is not meant literally from the word "all" and "right" but it can to be:
- All right (1): expression of reluctant agreement
A: "Come to the party with me, please!"
B: "Oh, all right. I don't want to, but I will"
- All right (2): fair, not particularly good
A: "how is your chemistry class?"
B: "It's all right, I guess, but it's not the best class. I've ever had"
- All right (3): unharmed: in satisfactory condition
A: "you don't look normal, are you all right?"
B: "Yes, but I have a headache"
- Be a piece of cake can literally mean that she shares a pieces of cake
However, the idiomatic meaning of be a piece of cake is that something be very easy

Bob said that the test was not difficult, but it was a piece of cake.

- Chicken can literally mean is a young bird especially a hen, it is meant
Yet, the idiomatic meaning of chicken (adjective or noun) is cowardly
Fred will never ask Lucy for a date. He is a chicken.

The politician sat on the fence and world not give opinion about the tax issue

F. R. Palmer [1995] fikricha, semantika ma'noni o'rganishga ishora qiluvchi texnik atama bo'lib, ma'no tilning bir qismi bo'lgani uchun semantika tilshunoslikning bir qismidir. Demak, semantika tildagi ma'noni o'rganuvchi fandır.

Tarigan ta'kidlaganidek, "semantika ma'noni ifodalovchi, ma'noni boshqasi bilan bog'laydigan va inson va odamlarga ta'sir qiluvchi ramz va belgini o'rganadi". [Tarigan, 1985: 7]. Demak, semantika so'z vositalarini, rivojlanish va o'zgarishlarni o'z ichiga oladi.

Tilshunoslikda semantika so'zlar, iboralar, jumlar va ba'zan odatda matnlar deb ataladigan kattaroq nutq birliklarining sintaktik darajasiga bog'liq bo'lgan ma'noni o'rganishga bag'ishlangan kichik sohadir. Nazariy kontseptsiyada bo'lgani kabi, ushbu o'zaro ta'sirning turli qismlariga, masalan, mos ravishda tabiiy til va rasmiy tilning semantikasiga e'tibor qaratadigan kontseptsiya va mutaxassisliklar rivojlangan.¹

Hozirgi ingliz tilida a/no/little/etc bilan bo'lak iboralar. + wonder odatda grammatik belgilar sifatida ishlatilib, takliflarni miratlik nuqtai nazaridan, ya'ni (1)dagi kabi "kutilmagan" [DELANCEY 2001] yoki "teskari ma'no, ... ajablantirmaslik" sifatida ishlatiladi. " [SIMON-VANDENBERGEN va AIJMER 2007: 37]. Bu sifatlovchilar qadimgi ingliz tilidagi ko'p bo'lakli qoliqlarning har xil turlaridan kelib chiqqan bo'lib, ular hozirgi ingliz tilida saqlanib qolgan, ya'ni. ekstrapozitsiya, masalan. (1)-(2) va parataktik tuzilmalar, masalan:

(1) *Lost so much blood it's a miracle he's still got anything for his heart to do.*

(2) *It's no miracle Norwegians hunt whale. There's nothing else left to catch.*

Quyida Muhtor Adashevning “Yo’limni poylaydi mo’jiza” she’ridagi “mo’jiza” tushunchasining semantik tahlili va inglizcha tarjima berilgan. Mazkur tarjima she’rda mo’jiza bor yo’g’i bir marotaba qo’llanilganligiga qaramasdan, mazkur so’zning semantic ma’nosi butun bir jumalarda sezilib tunganini ko’rish mumkin.

I wish I would get used to you
And you couldn’t live without me as well
And the regret likens to my love
Silent despair would burn in our chests
There is glittering hope in my eyes
Hope I won’t be the one cheated in my fate
This love is more hopeful than I am
And will turn you into an alchemist
The word finds way to my tongue,
My Love, My virgin, My Companion
Sewing a jacket of passion to the heart,
The miracle awaits on my way
The heart is indeed exhausted
Walking silently without any cover
But if I get used to you one day
You will not dare to survive without me either.

Mazkur she’r tarjimasida quyidagi semantik tarjima yo’lidan foydalanilgan.

Parametrlar	Semantik tarjima	Kommunikative tarjima
Madaniy	Madaniy birliklar saqlanib qolinadi	Tarjima tilidagi birliklar qo’shib tarjima qilinadi
Asosiy tarjima bilan bog’liqligi	Asosiy tag ma’no yo’qolishi mumkin	Informativ tag ma’no saqlanadi, bo’rttilmaydi
Tarjima tilida foydalanilishi	Agar tarjima tili normalari chetga chiqsa, badiiy ma’nolar ko’payadi	Har ikkala tilning normalari saqlanib qoilinadi
Tarjima qilingan til formasi	Murakkab va bo’rttirilgan	Oddiy, ravon va tushunarli

Xulosa

Bugungi kunda tarjima nazariyasi va amaliyoti fani bo’lajak soha mutaxassislari va yosh tarjimon o’quvchilarga zamonaviy tarjimashunoslikning asosiy holatini tanishtirish, ularda hali yurtimiz miqyosida fan sifatida o’rganilayotganiga ko’p bo’lmagan bo’lsada, dunyo tajribasi asosida ko’zga ko’rinadigan ilmiy izlanishlar amalga oshirilib kelinmoqda. o’ziga xos xususiyatlarini chuqur tushunib yetishga, tarjima faoliyatining ijtimoiy ahamiyatini

anglashga, tarjimaning xalqaro madaniy aloqalardagi o'rnini ko'rsatib berishga yo'l ochib

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqadigan bo'lsak, mazkur ilmiy ishda tarjima nazariyasi va amaliyotining bir qismi hisoblanmish til va madaniyat, lingvokulturologik matnlarni tarjima qilish hamda "Mo'jiza" birligining semantic jihatlarini o'rganildi. Bu jarayonda dastlab til va madaniyat tushunchasini to'g'ri anglab olish va matn tipologiyasini shakllantirishda maxsus kompetensiyalar, ya'ni ko'nikmalar hosil qilish tarjimon uchun muhim hisoblanadi. imasida globallashtirish jarayonining o'rnini ham e'tiborga olinishi kerak ekanligi, yozma tarjimonlarda sotsiokulturologik ko'nikmalarni hosil qilish muhim hisoblanadi.

Ingliz va o'zbek badiiy prozasida mo'jiza konseptining semantic maydoni hamda ingliz va o'zbek adiblarining she'riyatidan na'munalari asosida mo'jiza konseptining semantic tahlili qilindi.

Umumiy xulosa o'rnida yuqorida keltirib o'tilgan bandlar ilmiy ishimizning yangililigi va bugungi kunda yozma tarjimada til va madaniyatning uzviy bog'liqligi va lingvomadaniy birliklarni tarjima qilishda muhim ahamiyat kasb etishini yaqqol jadvallar, inglizcha matnlarning tarjimalari bilan ochib berilganligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdimalom o'g'li, A. B. (2023). TARJIMANING TRANSFORMATSION MODELI.
2. Abdirasulov, B. A. O. G. L. (2022). NUMERATIV TURG'UN BIRIKMALARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI. Scientific progress, 3(4), 275-280.
3. Abdullah Qodiriy –Bygone days|| translated by Mark Reese. USA: Middle town. 2021. - 495 p.
4. Agbedo, C. U. (2015). General linguistics: An introductory reader. Ibadan: Penguin Books.
5. Alisher Navoiy. To'la asarlar to'plami. 10 jildlik. 10-jild. Muhokamat ul-lug'atayn. –Toshkent: G'afur G'ulom, 2013.-B.17
6. Bakhtin M.M. Aesthetics of verbal creativity. M.: Publishing house "Art", 1979. 424 p.
7. Barsalou, L. W. (1992). Frames, concepts, and conceptual Fields. In E. F. Kittay & A. Lehrer (Eds.), Frame, fields, and contrasts (pp. 21-74). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
8. Bienwisch, M. (1969). Certain problems of semantic representations. FL, 5. 153-84.
9. Carnap, R. (1956). A study in semantics and modal logic (enlarged edition). Chicago: University of Chicago Press.
10. Cruse, D. (1986). Lexical semantics. Cambridge: Cambridge university press.
11. Djajasudarma, F. R. 1999. Semantik 2: Pemahaman Ilmu Makna. Bandung: P.T Refika Aditama
12. Миртожиев М. Ўзбек тили семасиологияси. – Тошкент: Mumtoz so'z, 2010. – Б.
13. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. –Тошкент, 2002. – Б.22.
14. Collins Concise English Dictionary. Harper Collins Publishers. Third Edition 1992.
15. Ilish B. The Structure of Modern English – L., 1971.- Oxford Dictionary of English, Revised Edition. © Oxford University Press 2005.